

GENFUNDET BLICHER-MANUSKRIFT

Under mine studier på Det kgl. Bibliotek er det lykkedes mig at finde et ukendt (men trykt) Blicher-manuskript (Ny kgl. Saml. 1557.2° – I⁴). Det drejer sig om en del af trykmanuskriptet til »Improviseret Aftenunderholding« fra *Min Vinterbestilling* (1844–45). Manuskriptdelen består af et enkelt ark papir, kun beskrevet på den ene side og angivet som side 3. Det vil være rimeligt at formode, at det således hører til den manuskriptdel, man allerede har kendskab til, som indbefatter side 1 og 2 af nævnte trykmanuskript (findes i Abrahamske Autografsaml. 14^{211-228,4°}). I nederste venstre hjørne af det fundne manuskript står at læse: *St. St. Blicher*, skrevet med en anden hånd og andet blæk end selve digtene, som er »Ginning«, »Guldsmed«, »Bic«, »Oldenborre« samt »Myg«.

En sammenstilling af manuskriptdelen og den trykte novelle viser, at der endnu mangler den sidste del af manuskriptet, nemlig fra og med strofen »Edderkop« og novellen ud. Mens side 2 er skrevet på bagsiden af side 1, altså er begge sider af papiret her udnyttet, har Blicher kun skrevet på den ene side af det næste ark papir, han har brugt. Hvorfor har han ikke, som med side 1 og 2, skrevet side 3 og 4 på samme ark papir? Det ville vel være mest nærliggende. Når han imidlertid ikke har gjort det, hvad er der da blevet af sidste del af manuskriptet, side 4 og eventuelt side 5?

Henrik Denman

OMKRING NIELS LYHNE OG UDTRYKKET
»AT DØ STÅENDE«

Blandt alt det meget der er skrevet omkring *Niels Lyhne*, er det bemærkelsesværdigt at man helt er gået udenom at *Rousseau* tydeligt har haft betydning for denne roman, som man mest har beskæftiget sig med som et moderne naturalistisk værk. *Rousseau's La nouvelle Héloïse* fra 1761 omtaltes nok af Georg Brandes i *Emigrantlitteraturen* (1871) som en forudsætning for Goethe's *Werther*, men var da egentlig forlængst forældet, og det var snarere *les Confessions* og *les Réveries* der ligesom nu læstes og hvis stil fik betydning for Chateaubriand o.a. Det ses dog af *Niels Lyhne* at J. P. Jacobsen stadig har haft den gamle brevroman kær. Han lader forstå at det især er ved læsning af den at *Niels Lyhne's* moder har nærret den »drømmehentagne« livsindstilling som hun giver videre til sønnen. I kap. VIII er »den lille tykke bog« han lader hende sidde og drømme over *Den nye Héloïse*, ligesom det er til dens skueplads, *Clarens*, at han lader *Niels Lyhne* forhåbningsfuld drage afsted med den skrantende moder: »thi var det ikke *Rousseau's Clarens*, *Julies paradisiske Clarens*«. Selve det at det just var i *Montreux/Clarens* J. P. Jac. i syv måneder 1877/78 valgte at slå sig ned, kunne kun bestyrke hans øjensynlig tidlige betagethed af denne roman, der sammen med *Rousseau's Drømmerier* kan have været med til at bestemme hans egen primære drømmernatur. Til *Rousseau's Clarens* henlægger han jo også sin intense skildring af vårens komme; den omhyggelige beskrivelse heri af de forskellige blomster vidner om den botaniske ildhu hvorved han også står *Rousseau*

nær, jævnfør Syvende Vandring af Rousseau's *Rêveries* (ss. 111–128 af min i 1966 udsendte fordanskning af Rousseau's *Den ensomme Vandrers Drømmerier*). Med den interesse for Rousseau som *Niels Lyhne* vidner om, er det sandsynligt at J. P. Jacobsen også har læst hans *Confessions*, og i intet andet værk af verdenslitteraturen er den masochistiske rolle i seksuallivet, som også var J. P. Jacobsen's, og denne indstillings genesis bedre beskrevet end i 1. bind af Rousseau's *Bekendelser*. Selv om J. P. Jacobsen ved sin så pretiøse skrivemåde stilistisk adskiller sig helt fra den enkle naturlighed i udtrykket og musikalske langtudspundne sætningsbygning der kendetegner Rousseau's prosa, har J. P. Jacobsen iøvrigt mange berøringspunkter med den ensomme vandrers drømmerier. Hos Rousseau har J. P. Jacobsen foruden i alt det andet de havde fælles: drømmeriet, jeg-optagetheden, ensomheds- og naturfølelsen samt den botaniske interesse, også i sine masochistiske fantasier kunnet få bestyrket sig selv.

Den nye Heloise eller Breve fra to Elskende i en lille Bye ved Foden af Alperne, samlede og udgivne af J. J. Rousseau, har forøvrigt den lighed med *Niels Lyhne* at Wolmar, den mand Julie ægter, er overbeviist ateist, men ædelt tolererer hustruens tiltagende religiøsitet, der især giver sig tilkende i den langtudtrukne dødsscene, hvor hun samtaler med stedets præst, ligesom Gerda på sit dødsleje i *Niels Lyhne*.

Vi vender os nu til Niels Lyhne på dødslejet på lazarettet, en scene der i realisme minder om Tolstøjs lazaret-beskrivelse i hans *Skilddringer fra Sebastopol* fra 1855. Det bekendte afsluttende udsagn om Niels Lyhne: »Sidste gang Hjerriid saa til Niels Lyhne, laa han og fablede om sin Rustning og om, at han vilde dø staaende« er en mærkelig kontamination af en litterær og en historisk allusion. At han som Don Quijote i den spanske fantastromans indledningskapitler fabler om »sin Rustning«, skal vel forstås som en sidste påpegning af at Niels Lyhne modsat Don Quijote, der dør helbredt for fantastieret, endnu til sin dødsstund er forblevet fantasten. Til Cervantes' roman hentydedes der jo også i Kap. XI medio, hvor Niels Lyhne omtales som »Venskabets vandrede Ridder«, der på sin Rosinante tror at komme venen Erik tilhjælp, men optræder på en måde der lægger op til den Gregers Werle-type som Ibsen, der beundrede *Niels Lyhne*, fire år efter lod fremtræde i *Vildanden*: »Han med hans ofren og hans frelsen!« af barndomsvennen. »Skulde han altid gaa saadan og skabe sig, som om han var ansvarlig Minister hos Ideen . . .« siger han ved sig selv, tilføjende: »Mon han da aldrig kunne lære i al tarvelighed at stræbe efter at gøre sin Pligt i Ideens Garnisonstjeneste som Menig af en meget underordnet Klasse?« – et skjult Heine-citat, det samme der ligger bag slutreplikken i Pontoppidan's *Erindringer* (jf. min *Johs. V. Jensen* 1968 s. 92).

Den anden del af udsagnet, Niels Lyhne's fablen om »at han vilde dø staaende«, et udsagn hvis proveniens mærkeligt nok står uforklaret både i DLF's udgave fra 1952 og Frederik Nielsen's fra 1972, angives i DSL's udgave fra 1926 med rette at gå tilbage til Vespasian's dødsreplik: »Imperatorem (ait) stantem mori oportere«. Da J. P. Jacobsen næppe selv har læst Suetonius' *De vita Caesarum*, der i kap. 24 af Liber VIII om *Divus Vespasianus* bringer anekdoten, kunne man spørge hvorfra han har det skjulte citat, der hører til de mindre brugte bevingede ord? I betragtning af at *La nouvelle Héloïse* direkte omtales

i *Niels Lyhne* og at citatet forekommer heri, mener jeg nu vi har grund til at antage det hentet herfra, hvor det tilmed kommenteres af Rousseau. Citatet forekommer i VI. dels 11. brev, hvor Hr. de Wolmar til Saint-Preux skildrer Julies død. Han fortæller herunder hvorledes hendes lille datter var foruroliget over det usædvanlige i at se sin moder sengeliggende, »hun som altid var oppe førend hendes børn«. Wolmar bemærker hertil (Jeg citerer parallelt af den franske 1761-udgave og af den gamle fordanskning, hvis Tredie Bind forelå år 1800 i cand. theol. J. J. Garnæs' oversættelse, hvor det anførte findes i III. Binds anden Deel s. 152 f.):

—Je me souviens qu'à ce propos Julie fit une réflexion tout-à-fait dans son caractère, sur l'imbécile vanité de Vespasien, qui resta couché tandis qu'il pouvait agir, et se leva lorsqu'il ne put plus rien faire*. Je ne sais pas, dit-elle, s'il faut qu'un empereur meure debout, mais je sais bien qu'une mère de famille ne doit s'aliter que pour mourir.

—Jeg erindrer at Julie i den Anledning gjorde en Anmerkning gandske og aldeles i hendes Maneer over Vespasians usle Forfængelighed, som blev liggende medens han kunde handle, og rejste sig, da han ikke kunde udrette mere*. Jeg veed ikke, sagde hun: om en Kejser skal døe staaende; men jeg veed meget godt, at en Husmoder ej bør være sengeliggende uden for at døe.

Interessant er Rousseau's egen kommentar hertil. Da Rousseau foregiver at det er virkelige breve han bringer i trykken, som angivet i undertitlen: *Lettres de deux amants, habitants d'une petite ville aux pieds des Alpes, recueillis et publiés par Jean-Jacques Rousseau*, har han som udgiver kunnet knytte sine egne noter til teksten. Og noten til ovenanførte citat indeholder en kritik af Vespasian's udtalelse:

*Ceci n'est pas bien exact. Suétone dit que Vespasien travailloit comme à l'ordinaire dans son lit de mort, et donnoit même ses audiences; mais peut-être en effet eût-il mieux valu se lever pour donner ses audiences, et se recoucher pour mourir. Je sais que Vespasien, sans être un grand homme, étoit au moins un grand prince. N'importe; quelque rôle qu'on ait pu faire durant sa vie, on ne doit point jouer la comédie à sa mort.

Dette er ikke saa gandske rigtigt. Svetonius siger, at Vespasian arbejdede som sædvanlig paa sin Døds seng og gav Audients; men det havde maaskee virkelig været bedre, at han havde staaet op for at give Audients, og ligget for at døe. Jeg veed at Vespasian, uden at være en stor Mand, var i det mindste en stor Fyrste. Det er ligemeget; hvilken Rolle mand end har spillet i sit Liv, bør man dog ikke i sin Død spille Komedie.

*Rousseau sigter her til Vespasians pralende Ord, da han mærker sin Dødstime nærme sig: *en Kejser*, sagde han, idet han vilde staae op af Sengen: *bør døe staaende. Oversætteren.*

Rousseau's note er betydningsfuld, fordi den vel også tilkendegiver hvordan vi skal opfatte Niels Lyhne's brug af kejserens ord. Skulle nogen være i tvivl om hvordan udgangsreplikken skal opfattes, bliver vi herved vejledt til dens rette udlægning: Den skal vidne om at Niels Lyhne er teatralisk til det sidste, og ikke opfattes som tegn på heltmod. Han der har haft svært ved at holde sig oprejst under livet, sætter sig i attityde overfor døden, der må akcepteres horisontalt. Det slutindtryk vi skal have af hovedpersonen var vel kommet tydeligere frem, om J. P. Jacobsen ikke hade måttet haste med avslutningen af bogen, for at nå at få den ud inden julen 1880. Men læses Niels Lyhne's dødsreplik i lys af Rousseau's kommentar, ses det klart at begge dens led tilkendegiver at Niels Lyhne, selv om han fastholder sin ateisme, lige til det sidste ikke er virkelighedsbestemt, men dør som fantast.

Mod Niels Lyhne's ynkelige livsforvaltning opponerede forøvrigt siden *Johannes V. Jensen*, der som ung hade været optaget af *Niels Lyhne*, selv om ateismen for ham var en naturlig selvfølgelighed. I debybogen *Danskere* (1896) lader han hovedpersonen Buris Holm af sin Frk. Nina have »faaet J. P. Jacobsens Bøger til Laans«, og det siges derpå: »Ham sværmede de for begge to, og ude mellem Stikkelsbærbuskene drøftede de »Niels Lyhne« og deklamerede »Kender Du Pan?« (s. 63). Spor af denne optagethed af *Niels Lyhne* kan påvises i ungdomsforfatterskabet.

Alt det som Niels Lyhne's moder, »saa træt af Hverdags Lykke og Hverdags Maal«, havde drømt om en strålende fremtid for sønnen, formulerede hun i udtrykket: »Det var din Lykkes Skib« (kap. VIII). Så er der mere indhold i det »Lykkens Skib« (i ms. også kaldt »Salighedens Skib«) Axel i kap. Lucie af *Kongens Fald* flyvedrømmer sig ombord på; det er som en mandlig ønskedrøm befolket med »Alverdens Kvinder«. Men da han i kap. Den danske Død (*Kongens Fald* er jo endnu rigere på dødsscener end *Niels Lyhne*) daler »ombord paa Lykkens Skib«, er det transformeret til en anden art salighed, i manuskriptet opr. kaldt »Columbi Lykkes Land, Dødens Land«. Som en skitse til Johs. V.'s sangerinde i *Madame D'Ora*, tilmed også til navnet, virker den episode i kap. XII af *Niels Lyhne* hvor J. P. Jacobsen lader ham træffe sammen med »en berømt Operasangerinde, hvis virkelige Navn var Madame Odéro«, øjensynlig konstrueret af J. P. Jacobsen som et anagram af sidste ord i navnet på det hotel han i Riva boede på: Albergo del Sole d'oro (jf. min Johs. V. Jensen-bog fra 1968 s. 194). Men at han kritisk har drøftet *Niels Lyhne*, ses deraf at han tidligt giver udtryk for de stikmodsatte anskuelse af J. P. Jac.: Maleren Eriks benægtelse i kap. XI af muligheden af gennem rejser at få fornyende indtryk, står jo i direkte modstrid med JVJ's dictum i *Dolores* (1899): »Skal jeg tænke nyt, må jeg sanse nyt«. En protest mod J. P. Jac.'s besynderlige frase: »I tvivl fortvivler der ingen« (kap. III) kan anes bag JVJ's skildring af Chr. IIs sejls: tvivlen nedbryder ham. Visse af de almene tids-betragtninger i *Kongens Fald*, hvor JVJ endnu ikke havde fundet sin egen stil, kunne også se ud som var de blevet til udfra et ønske om at prøve kræfter med J. P. Jacobsen (jf. min *Johs. V. Jensen* 1968 s. 88, 127 & 149). Betragtninger i *Niels Lyhne* som »Tiden svulmed op til noget uhyre og fjendtligt, hver Dag var en uendelig Ørken af Tomhed...« (kap. XIII) viser JVJ også i *Forsvundne Skove* (1899) at han fuldtud magtede at formulere. Men J. P. Jacobsen's overforkunsthede og manie-

reerede skrivemåde tog han afstand fra. Til skuffelse for Chr. Rimestad, der i sine *Digtere i Forhør* (1906) selv viser sig så betaget af J. P. Jacobsen's sløromvundne stil, fordømte Johs. V. med en for filologer ubehagelig men rammende bemærkning dennes sproglige puslerier: »At beskæftige sig direkte med sit sprog er det samme som at se en Rude i Stedet for at se igennem den« (jf. min Johs. V.J.-bog fra 1943 s. 60).

Kort før havde han selv med figuren Lee i *Hjulet* fået stillet et sundt modstykke til Niels Lyhne på benene. Mens endnu Einar Elkær og Mikkel Thøgersen havde været fremstillinger af selvoptagne, overreflekterede sind, tidens type da, der tvivlrådige og lidet levedygtige ikke kunne finde sig tilrette i hverdagen, blev det øjensynlig snart JVJ's intention at kreere modsætningen til Niels Lyhne: den handlekraftige mand, der akcepterer livets vilkår og former sin skæbne lykkeligt. I det program for arten af den psykologiske handlingsroman han ville skrive, fremsat i et Brev til *Politiken*, trykt 26/2-1905, små tre måneder før *Hjulet* begyndte at løbe som føljeton i bladet, siger han:

Det jeg vil have frem, er Skildringen af en Mand, der bliver lykkelig ved Kamp, ikke alene fordi han holder af at slaas, men fordi han sejrer. Vore Helte her i Danmark »gik altid til Grunde«; det har ikke været muligt indenfor Litteraturen at rejse Billedet af den, for hvem Tilværelsen lykkes. Det har enten været Adam Homoer, der frækt forekom som Rangspersoner, eller Niels Lyhner, der trak sig stumt tilbage og døde. Vor Historie har gjort det svært at skildre forhaabningsfulde Folk. (Cit. eft. Leif Nedergaard: *Johannes V. Jensen* 1943 s. 111f).

En allusion til Niels Lyhne's fabuleringen om »at dø staaende« anes bag de ord hvormed han i samme forhåndsorientering proklamerer at den bog han vil skrive skal ende »med den fuldkomne Triumf for Manden, der traditionsbefriet og i klar Besiddelse af sig selv *staar* og blir staaende«. Et ekko af denne udtalelse i JVJ's manifest fornemmer vi nogle måneder efter hos Sophus Claussen, der d. 4/9-05 i en (i *Det åndelige Overskud* s. 35 optrykt) artikel, hvor han går imod at ende i et altfor plat demokrati, skriver: »Danmark er en magelig Seng, for den der vil lægge sig hen og sove, men en daarlig Tumleplads for den som vil staa oprejst«.

Det som hverken J. P. Jacobsen, Herman Bang eller Pontoppidan (*Lykke-Per!*) havde magtet: at skabe den handlekraftige mand der akcepterer livets vilkår og trods modstand former sin skæbne lykkeligt, det lykkes for Johs. V. Jensen med den positive mandfigur Lee i *Hjulet* fra 1905. Han havde derved overvundet J. P. Jacobsen's Niels Lyhne-type, skabt det handlekraftige mandfolk som tog livets tilskikkelser i opretstående stilling, går roligt ind i de hverdage som ikke var nok for Niels Lyhnes moder, ikke lader sig slå ud af noget, men blir stående under den daglige tilværelses kamp.